

Toespraak Wendela M. Gronthoud en Tanja Harpe 1995

Nationale Herdenking
15 augustus 1945

W Nieuwe beelden, gedeelde werkelijkheid
T Wie het verleden ontkent, blokkeert de toekomst

T 'Jullie hebben de oorlog gewonnen, maar zijn tot in het vierde geslacht de verliezers.' Deze uitspraak van een Japanse legerofficier lijkt in toenemende mate de waarheid te gaan benaderen. De oorlog in Zuidoost-Azië is niet afgelopen. De ervaringen smeken om woorden. De gevolgen van een geschiedenis waarin vooral externe omstandigheden de overhand hadden, zijn voor velen nog dagelijks voelbaar en strekken zich ongewild uit over volgende levens. Voor u staan twee mensen van de 'Indische' naoorlogse generatie, kinderen van ouders die de oorlog meemaakten in het voormalig Nederlands-Indië. Een 'Indo-meisje' en een 'totok meisje'. Beiden zijn we lid van de werkgroep naoorlogse generatie van de Vereniging Kinderen uit de Japanse Bezetting en de Bersiap, de KJBB. Deze telt nu zo'n paar honderd leden maar de omvang van de totale 'Indische' naoorlogse generatie wordt geschat op ongeveer 400.000.

W Stelt u zich voor: 400.000 mensen, via vaders, moeders verbonden met het voormalig Nederlands-Indië. Via deze bloedband ook verbonden met negen jaar oorlog in de Oost: de Japanse bezetting en de Bersiap. Onze vaders, moeders en andere familieleden hebben in dat land sporen van pijn, verdriet, ellende, ziekte en zelfs de dood liggen. Voor hen was de oorlog niet afgelopen op 5 mei 1945, ook niet op 15 augustus, de dag van de Japanse capitulatie, zelfs niet 4 jaar later in 1949, wanneer Nederland de soevereiniteit overdraagt aan Indonesië. Ook de repatriëring - voor velen eerder een verplichte migratie - liet z'n sporen na. In deze presentatie verwoorden wij niet onze persoonlijke ervaringen maar het gaat over de belevenissen van de 'Indische' naoorlogse generatie in het algemeen.

T Op 4 mei hoorde je mijn ouders denken: en wij dan, wij hebben toch ook van alles meegemaakt en wij zijn toch ook Nederlanders. Dit is onze datum niet. Er was altijd een beladen sfeer tijdens die twee minuten stilte. Voor onze ouders uit Indië was geen collectief rouwproces. Zij stonden altijd in de kille schaduw van de aandacht voor een andere oorlog en de wederopbouw van Nederland. Ik merkte dat augustus altijd een moeilijke maand was voor mijn ouders. Dat de Japanners zich hadden overgegeven, hoorden ze in de kampen vaak veel later. Nog steeds wordt, vergeleken met de herdenking in mei, weinig aandacht besteed aan de oorlog van mijn ouders.

Het doet pijn dat met hun gevoelens nog steeds weinig rekening wordt gehouden.

W Als het gaat over de komst van Indische Nederlanders naar Nederland, volgt in één adem de constatering dat 'ze' zo succesvol zijn aangepast, zo onzichtbaar zijn opgegaan in ons land. Ik krijg daar inmiddels de kriebels van omdat dat de sturende hand van de overheid achter de hele repatriëringsoperatie verdoezelt. Dat Indische mensen zo lijken opgegaan in de Nederlandse samenleving, komt in de eerste plaats voort uit het feit dat het land van herkomst, de eigen cultuurbasis, er niet meer is. Zeker: Indische Nederlanders bezitten de eigenschap die maakt dat ze op verschillende plekken kunnen aarden. Nederlands-Indië werd niet voor niets een land van 'trekkers' en 'blijvers' genoemd-maar Indië bleef de basis. En aan de buitenkant niet laten zien hoe het van binnen voelt, is een houding die daar bij hoort - die ook wel wordt geduid als flexibiliteit.

T Toen mijn ouders na vele tropenjaren die letterlijk dubbel telden, terugkeerden, was de familie niet bepaald een hartelijk ontvangstcomité: zij hadden immers een eigen oorlog te verwerken. Dat mijn ouders dubbele bonnen kregen, gaf nogal wat jaloerse gevoelens, terwijl zij notabene niets meer hadden. Twee keer hebben ze alles moeten achterlaten.

W Toen ze van de boot kwamen, konden mijn ouders met de bus direct door naar een contractpension dat anderen voor hen hadden geselecteerd.

De mensen uit Indië mochten, soms tot ver na de jaren zeventig, zelf meebetalen aan hun eigen wederopbouw. Meubelvoorschotten, kledingvoorschotten, alles moest tot op de laatste cent worden terugbetaald aan de DMZ, de Dienst Maatschappelijke Zorg.

T Uit een onderzoek in opdracht van het Nationaal Comité 4 en 5 mei blijkt dat bij jongeren de interesse en behoefte bestaat te blijven herdenken. Dat betekent dat je het verleden moet kennen, ook vijftig jaar na dato. Maar als velen nog steeds zwijgen over dat verleden en wachten op erkenning, is het extra moeilijk woorden te geven aan het onzegbare. Door zwijgen gaat de fantasie op de loop.

W De wijze waarop ouders de oorlog een plaats hebben gegeven in het gezin varieert. Er zijn ouders die er niet over willen praten en er zijn ouders die het niet kunnen laten. Ze overladen hun kinderen met hun ervaringen. Ook zijn er kinderen die helemaal niets willen weten en er zijn kinderen die alles willen weten maar in hun zoektocht stuiten op onmachtige ouders, voor wie verdringen de beste manier leek.

T In de verhalen hoor je vaak: 'Mijn ouders hebben het zwaar gehad en wat had ik nu meegemaakt vergeleken bij het 'onvertelbare' van mijn ouders? In ieder geval geen oorlog. Ik moest maar niet bij de pakken neerzitten en vooral niet over vroeger praten. Dat was geweest. Ik hield dus mijn kaken op elkaar en liet me niet kennen, in de meest letterlijke zin van het woord. Achter mijn glimlach hield ik me vast aan de buitenkant.'

W Dat de spanningen en onzekerheden van de ouders doorwerken in de gezinnen is onvermijdelijk. De buitenwereld wordt hier gezien als een bedreigende en onzekere factor. Met vallen en opstaan leren de kinderen de specifieke gevoeligheden te omzeilen. Ouders kunnen onverwacht uitbarsten, verbaal maar ook fysiek.

Iemand vertelde: 'Mijn schoolrapporten blonken door de spanningen thuis niet bepaald uit in mooie cijfers. Bij de tafels van vermenigvuldiging kon ik me door de angst voor straf niet concentreren. Ik moest om de tafel heen lopen en ze hardop opzeggen. Als ik een fout maakte, kon ik opnieuw beginnen. In de eerste klas was mijn cijfer voor vlijt op het paasrapport een punt gezakt. Die juffrouw heeft nooit geweten wat dat voor mij heeft betekend...'

T 'In de omgang met mijn kinderen voelde ik me machteloos' zei een moeder laatst. 'Ze luisterden niet en de enige manier om hen te bereiken was ze op te sluiten en geen eten te geven.' Die vrouw schrok: zo deed haar vader dat ook als ze niet gehoorzaamde. Nu deed ze hetzelfde. Ze creëerde als het ware haar eigen kamp. Ze had hulp nodig, maar ze dacht dat ze het zelf moest kunnen.

W Er kan een omkering van verantwoordelijkheden ontstaan: kinderen zorgen voor hun ouders. Dat leidt tot grote zelfredzaamheid maar het gaat ten koste van de ouder-kindrelatie, wegens het ontbreken van basisveiligheid en vertrouwen. Het niet tonen van emoties en afzien, doorzetten, ook al ga je tegen jezelf in, worden in deze gezinnen positief gewaardeerd.

T Een vrouw van veertig vertelde: 'Mijn hele jeugd is er op gericht geweest het mijn ouders naar de zin te maken. Mijn onzekerheden, angsten en gevoelens hield ik voor mezelf. Als klein kind voelde ik al aan dat ik mijn ouders niet mocht teleurstellen. Als het mijn moeder te veel werd, liep ze het huis uit. Dan was ik altijd bang dat ze zichzelf wat zou aandoen. Na jaren stortte ze in. Ze kon het leven niet meer aan. De psychiater vroeg niet naar haar verleden en zij had geleerd er niets meer over te vertellen.'

Toen ze zelf tegen de dertig liep, raakte ze psychisch in de knoop. Ze werd zeer depressief en sliep niet meer. Ze schaamde zich diep. Ze had gefaald.

Het liefst was ze er uitgestapt, maar dat kon ze haar ouders niet aandoen en ze vroeg zich af wat in haar leven zo fout was gegaan.

W Uit onderzoek is gebleken dat de 'Indische' naoorlogse generatie de neiging heeft, net als de Joodse naoorlogse generatie, de last van de oorlogservaringen van hun ouders op hun schouders te nemen.

De kinderen leggen zelf geen relatie tussen het gedrag van de ouders en oorlogservaringen. Het gedrag van ouders is tenslotte 'gewoon'. Pas veel later daagt een besef van het 'anders zijn', dat het gedrag niet gewoon is van de ouders.

T Onze ouders hebben als zovelen gemeend slechts de heldenverhalen te moeten vertellen uit deze rauwe hoofdstukken uit de geschiedenis. 'We hadden wel honger,' zeiden ze dan, 'maar we hebben altijd veel gelachen en gezongen.' Later begrepen we waarom ze vaak moesten huilen of voor zich uitstarden. Dan kwamen de beelden weer, dat ze machteloos moesten toekijken hoe iemand uren in de brandende zon moest knielen of letterlijk dood gestraft werd. Of de angstige herinneringen uit de Bersiap-tijd waarin ze hun leven niet zeker waren.

W Laatst hoorde ik iemand zeggen: 'Als we aan tafel zaten te eten, vertelde mijn vader de meest gruwelijke verhalen over de Birma-spoorlijn. Wij aten gewoon door maar echt senang voelden we ons natuurlijk niet. Mijn moeder was altijd overbezorgd. Dat had ze van het kamp overgehouden. Ze was altijd bezig en wij mochten ook niet stil zitten.'

De oudste zus van haar moeder was om andere redenen altijd in de weer. Zij was buiten het kamp gebleven. Soms drongen Japanners ongeïnviteerd hun aanwezigheid aan haar tante op. Vergeten...nee, dergelijke herinneringen vergeet je nooit.

T Tussen verleden en heden was een breuk ontstaan die werd opgevuld met metaforen over het Indië van voor de oorlog. Dat was een soort droomland. Een man van vijfenveertig vertelt: 'Mijn oudste broers zijn samen met mijn moeder geïnterneerd geweest. Mijn vader zat in een mannenkamp. Mijn broers hadden iets wat ze met mijn ouders konden delen. Ik begreep niets van die geheimzinnigheid als ze zachtjes over het kamp praatten. Ik was jaloers en voelde me buiten gesloten.'

W Kinderen van ouders uit Indië hebben de volgende boodschap meegekregen: wees succesvol en pas je aan. Deze norm sluit het hebben van problemen d'us uit. Net als je ouders moest je presteren en dat kwam voort uit de behoefte aan een succesvolle integratie in de samenleving. Tegen de stroom van discriminatie, status- en inkomensverlies in.

We moesten Hollandser zijn dan de Hollanders.

Tegelijkertijd waren we als kind doordrongen van Indische normen: respect hebben voor de ander, vooral de oudere ander, met name de ouders, niet tegenspreken, zaken accepteren zoals ze zijn, een 'innerlijke beschaving' ontwikkelen.

T Tegen deze achtergrond wordt de erkenning het niet alleen af te kunnen, hulp te moeten vragen, beleefd als falen. En dat is onacceptabel, zowel voor je ouders als voor jezelf. De kinderen, de 'Indische' naoorlogse generatie, voelen zich schuldig en waaraan zouden hun ouders een dergelijke 'nederlaag' hebben verdiend. Ze hebben toch inderdaad zo hun best gedaan? En dan kun jij geen kant meer op.

W Dit is een vruchtbare bodem voor het ontstaan van een ambivalente houding. Want als je je conformeert aan het beeld van een Hollandse houding, ben je kasar, dat is assertief en direct. Maar als je je Hollandser dan de Hollanders gedraagt, ben je onbeleefd, want Indische mensen horen nu eenmaal halus te zijn, ingetogen en indirect.

Eén van de vrouwen uit de ontmoetingsgroep werd vroeger vaak uitgescholden vanwege haar huidskleur. Dan zeiden ze: 'Ga terug naar je land pinda...' of: 'Hoe is het om in een gewoon huis te wonen en om gewone kleren te dragen?'

Haar moeder zei dan: 'Daar moet je boven staan. Ze weten niet beter, zij zijn dom.' Maar zij voelde zich rot. Ze was toch ook een gewoon mens?

T Regelmatig horen we dat de familie het contact verbreekt als je na jaren hard werken in de ziekte komt. Met zo'n zwakkeling wensen ze niet om te gaan. Als je steun vraagt, ervaren ze dat als ontrouw en verraad. De familie-erecode is vaak doorgaan. Je hebt geen recht op afhaken, laat staan op een depressie. Het is niet altijd uit te leggen dat leed individueel is.

W Ouders van de 'Indische' naoorlogse generatie waren regelmatig mataglap. Ze konden vaak niet anders. Veel vaders zijn gemarteld in de Japanse kampen. Ongewild wentelden ze dat af op hun kinderen. Moeders grepen vaak niet in want vader moest ontzien worden. Daar praatte je verder niet over. Contacten met ouders worden regelmatig op een heftige manier verbroken nadat kinderen over vroeger beginnen. Dan plegen ze verraad en zijn niet loyaal. Er is een stilzwijgende afspraak om op een bepaalde manier met elkaar om te gaan, anders verstoort je het gezinsevenwicht. Dan word je genegeerd, doodgezwegen. En dan voel je je behoorlijk in de steek gelaten.

T Als naoorlogse generatie krijg je van de eerste generatie de geschiedenis in losse fragmenten voorgeschoteld, vergezeld van een gevoelslading die impliciet blijft. Zo kan een gezinscultuur ontstaan die ik verwoord als:

wij, de kinderen, met z'n allen draperen we ons om de werkelijkheid van onze ouders en halen het niet in ons hoofd om onze werkelijkheid te onthullen opdat er iets van 'samen' kan ontstaan. De gezinsleden zijn vaak eilanden zonder voelbare verbindingen en schijnbare futiliteiten lijken ineens van levensbelang.

W Als je ontdekt dat je het niet alleen kunt, moet je vaak lang zoeken naar een geschikte therapeut. Op de ontmoetingsgroep van de KJBB blijkt dat je niet de enige bent die niet kan voelen en vol distantie de wereld beschouwt. Sterke mensen, maar zonder eigen identiteit.

Je kunt aangeleerd gedrag echter veranderen en je hullen in de huid die echt bij je past.

T Een blanke vrouw vertelt: 'Ik dacht eerst dat ik niet thuishoorde in de ontmoetingsgroep, maar ik kan nu een naam geven aan wat ik heb. Hier heb ik ervaren wat warmte is. Door de herkenning kreeg ik erkenning. Ik heb er voor het eerst mijn verhaal kunnen vertellen. Nu weet ik dat ik mijn ouders niet meer hoeft te beschermen en mezelf te ontkennen. Het heeft me ook jaren therapie gekost, maar ik ben veranderd, en daarmee veranderde het beeld dat ik had van mijn ouders. Ik heb diep respect voor ze.'

W Velen van ons staan ambivalent ten opzichte van hun Indische achtergrond maar dat is nu niet altijd meer nodig. Het blijft wel moeilijk. Vooral als je via via iets hoort over familieleden die achterbleven en destijds de kant van de Indonesiërs kozen. Dan vallen families in partijen uiteen. Ondanks alles hebben onze ouders hun uiterste best gedaan om er iets van te maken en om de naweeën van de oorlog te verwerken. Maar soms lijkt het alsof het nog steeds oorlog is.

T De geschiedenis lijkt zich te herhalen. De 'Indische' naoorlogse generatie bestaat uit krachtige mensen die net als hun ouders ervaren dat hun voorgeschiedenis niet erkend wordt. Maar die alles op alles zetten om te gaan leven in plaats van overleven. Uit onderzoek is gebleken dat naar schatting 64.000 mensen van de 'Indische' naoorlogse generatie ernstige gezondheidsklachten hebben. Helaas wordt in datzelfde onderzoek geconcludeerd dat er nauwelijks iets aan de hand is met de 'Indische' naoorlogse generatie.

W Wij kennen het tegendeel en worden er bij de KJBB in toenemende mate mee geconfronteerd. De 'Indische' naoorlogse generatie heeft wel degelijk iets meegemaakt en ze heeft recht op ondersteuning en begrip. Na het sluiten van de Wet Uitkering Vervolgingslachtoffers wordt vooralsnog geen passende vorm van erkenning en daarmee specifieke hulp geboden aan de nakomelingen van de 'Indische' oorlog.

Ze moeten op z'n minst hun verhaal kwijt kunnen en vervolgens proberen in gesprek te komen met hun ouders, waarbij wederzijds respect het uitgangspunt is.

T Er is heel wat moed voor nodig om de stap te zetten naar de hulpverlening want je hebt geleerd mensen niet te vertrouwen. Iemand vertelde: 'Ik had al verscheidene therapieën achter de rug waar in mijn verleden in relatie tot de oorlog van mijn ouders nooit aan de orde was gekomen. Uiteindelijk trof ik een therapeut die, toen hij hoorde dat mijn moeder in een Jappenkamp had gezeten, zei: "Dan heb je het niet makkelijk gehad." "Ach, dat viel wel mee," zei ik. Dat ik als het ware werd opgevoed voor een volgende oorlog, zodat het leven niet echt iets is om van te genieten, dat ik maar hard moest worden en niet voelen, dat ik voortdurend alert was op mijn omgeving, dat ik inmiddels last had van al die spanningen en dat ik dat niet mocht hebben, want mijn ouders hadden toch ook nergens last van... daar kwam ik pas veel later achter.'

W De verwijsmogelijkheden zijn nog te beperkt. Er is nog steeds te weinig kennis over de achtergronden van deze groep. Het is belangrijk dat hulpverleners op de hoogte zijn van historische en sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen en de specifieke omgangsvormen. Als een Indische Nederlander 'nee' zegt bedoelt hij of zij soms 'ja'. Maar dat moet je wel weten, aanvoelen. Meteen 'ja' zeggen is niet beleefd. Jezelf centraal stellen, ligt ook lastig. Een Indische Nederlander heeft de neiging zich vragenderwijs een weg te banen door de wereld. Onze omgangsvormen zijn zinvol en doen ter zake. Veel hulpverleners moeten nog leren dat te zien.

T Van eerste naar volgende generaties: door het verleden niet te ontkennen en er woorden aan te geven kunnen we verbinding met elkaar zoeken. En van overleven naar leven gaan, zodat diepste wensen samenkomen. Veel is ongrijpbaar maar je kunt altijd je eigen keuzes maken. Ik kan er nu over praten met mijn moeder en ik ben pas zelf in Indonesië geweest. Toen mijn moeder hoorde dat ik er heen zou gaan, zei ze: 'Dan geef ik je zakgeld.' Nu delen we samen de ervaringen over het prachtige land waar mijn ouders zoveel hebben meegemaakt.

W Onlangs was ik samen met mijn ouders in het land van mijn ouders. We hebben Bandung en Semarang bezocht. De boottocht naar Nagasaki hebben we niet herhaald. Mijn ouders en ik. Onze ouders en wij. We hebben geprobeerd levens met elkaar te delen. Soms werden we doof van de niet-uitgesproken woorden, soms zwegen hun monden ondanks het feit dat er geluid uitkwam.

Maar er komt een moment dat je jouw beelden, jouw interpretaties van de werkelijkheid plaatst naast die van hen, en zij hun beelden, hun interpretaties van de werkelijkheid plaatsen naast die van jou. En dat alles bij elkaar gaat mengen, integreren. Er ontstaan nieuwe beelden, gedeelde beelden. Revitalisering van oude bindingen. Het is mogelijk maar het gaat niet vanzelf. Daar hebben we elkaar bij nodig.

